

Mga Alingawngaw sa Mactan: Isang Pagdalumat sa mga Alingasngas Tungkol sa Bayaning Lapulapu

Rumors in Mactan: A Reading of the Stories Surrounding the Heroic
Lapulapu

Kristine Mae A. Flores
Ateneo De Manila University
kristine.flores@obf.ateneo.edu

James Hendrich R. Namoca
Ateneo De Manila University
james.namoca@obf.ateneo.edu

Abstrak

Ilang taon na ang nakalilipas ngunit kabilang pa rin sa mga napalilibutan ng iba't ibang alingasngas ang imahen ng bayaning si Lapulapu na inilalarawan bilang isang matapang at malakas na mandirigmang ipinagtanggol ang bansa laban kay Magellan, isang dayuhang sumubok na sakupin ang bahagi ng kapuluan. Ang mga kontrobersiyal na isyung umiiral sa kasalukuyan tungkol sa kaniya ang siyang bumabaluktot sa historikal na imahen at katangian ng bayani sa ngayon kaya't sa pagsusuring ito ay babalangkasin ng mga mananaliksik ang iba't ibang kontrobersiya sa imahen ni Lapulapu batay sa mga katutubong paniniwala, sari-saring kwentong tungkol sa nasabing bayani, at mga imaheng popular sa kasalukuyan. Sa kabuoan, sisipatin ng mga mananaliksik kung paano nabuo ang imahen ni Lapulapu at kung paanong patuloy itong nagbabago sa paglipas ng panahon.

Many rumors concerning the character of Lapulapu still exist even today, with most framing him as a national hero who was brave, strong and warrior-like, having fought against Magellan at the Battle of Mactan. However, these rumors and stories concerning Lapulapu's heroic image may not actually be historically accurate. This paper aims to study Lapulapu's heroic image throughout the years, from the different stories about him, his popular image as a brave warrior, and controversies that surround his historicity.

Mga Susing-salita

bayani, epiko, mito, imahen, Lapulapu, kasaysayan, rebisyonismong historikal
hero, epic, myth, image, Lapulapu, history, historical revisionism

Tungkol sa mga May-akda

Si Kristine Mae A. Flores ay ipinanganak at lumaki sa lungsod ng Calamba. Siya ay isang atletang iskolar sa larong ahedres. Ito ang unang taon niya ng pagpasok sa Pamantasang Ateneo de Manila kung saan siya kasalukuyang kumukuha ng kursong Batsilyer ng Sining sa Panitikang Filipino.

Si James Hendrich R. Namoca ay ipinanganak at lumaki sa lungsod ng Marikina. Ito ang pangatlong taon niya ng pag-aaral sa Pamantasang Ateneo de Manila kung saan siya kumukuha ng kursong Batsilyer ng Sining sa Interdisiplinaryong Pag-aaral na may tuon sa parehong Komunikasyon at Panitikang Filipino.

Panimula

Ilang daang taon na ang nakalilipas matapos mapasailalim sa pamumuno ng iba't ibang dayuhang bansa ang Pilipinas. Una ang España kung saan nanggaling ang pangalan ng ating bansa na isinunod sa pangalan ni Haring Philip II. Ayon kay Christopher Schmidt-Nowara, ito ang pinakamatagal na sumakop sa malaking bahagi ng kapuluan na umabot ng halos tatlong daang taon, dahilan ng pagkakaroon ng pagbabago sa ating mga katutubong paniniwala, kultura, at kasanayan (161-163). Sinasabing nagsimula ang kolonyalismong Español sa pagdating ni Miguel López de Legazpi sa bansa noong 1565, ngunit hindi si Legazpi ang kauna-unahang Español na dumang sa bansa kundi si Ferdinand Magellan. Taong 1521 nang makarating si Magellan sa islang Mactan habang nasa isang misyon na makahanap ng isang kanlurang ruta patungong Moluccas Islands para sa España. Ang pangyayaring ito ang siyang naging marka ng unang pagdating ng mga Europeo sa kapuluan. Hindi rin naman nagtagal ang pamamalagi ng nasabing dayuhang si Magellan sa isla sapagkat kaagad niyang nakamit ang kamatayan matapos makipaglaban sa pangkat ng isa sa mga datu ng isla na si Lapulapu.

Kontrobersiya kay Ez Mil

Sikayo nga am-amin
 Lahat kayo, all of you
 Ever since bata ako
 I've been kinda discriminated in my own home country
 Sure, some of you be like
 “La, ang puti-puti mo, Tisoy”
 I ain't Tisoy, I'm Pinoy
 And I swear that
 Nobody will ever look at me the same way again
 I'll make it to the top while I be showin' nay-sayers
 And nanalo na ako n'ng mula pa na **pinugutan si Lapu sa Mactan**
 Lahat ay nasaktan na nalaman nila na pinatay ang kanilang bayani
 Sa karagatan ng bansa na pag-aari ng Pilipino
 Despite any termoil
 I'll be proud of my soil
 Bakit? Kasi... (“Panalo,” Mil)

Sa lahat ng mga bayaning mayroon sa bansa, isa na yata ang pangalang “Lapulapu” sa mga bayaning kilalang-kilala na ng mga Pilipino. Nakilala siya sapagkat popular na sa atin ang kuwento ng kaniyang kabayanihan sa naganap na labanan sa Mactan kung saan kaniyang natalo ang Portuguese na mananakop na si Magellan. Kung pag-iisipang mabuti, gayunman, kakaunti lamang ang kaalaman ukol kay Lapulapusapagkat hindi malinaw sa mga historikal na talaan kung ano ang kaniyang totoong pagkakakilanlan at maging ang kaniyang itsura. Dahil dito, umusbong at dumami ang mga kontrobersiyal na isyung patungkol sa katauhan ng bayani. Sa katunayan kamakailan lamang ay naging laman ng mga balita sa social media ang likhang awit ni Ezekiel Miller o Ez Mil na pinamagatang “Panalo (Trap Cariñosa),” kung saan nabanggit ang makasaysayang pagtatagpo sa pagitan nina Lapulapu at Magellan sa Mactan, Cebu.

Kabilang ang kantang ito sa isang album na inilabas ni Mil sa publiko noong Hulyo 2020. Hindi rin naman nagtagal ay kaagad itong pinagkaguluhan ng mga tao sa social

media lalo na nang kantahin niya ito nang live sa Wish USA na nagkaroon ng halos 30 milyong views. Maliban kasi sa napapanahon ang tema ng kanta ay kamangha-mangha rin ang paggamit nito ng iba't ibang wika. Marami man ang natuwa at humanga sa kaniya gayunman ay marami rin ang nagpakita ng negatibong pagtanggap sa awitin, at ito ay dahil sa maling impormasyong nilalaman ng lirika. Sa katunayan, umani ang kathang ito ng sandamakmak na batikos galing sa madla at naging tumpulan ng napakaraming tukso at meme sa social media dahil sa nangyaring “rebisyon” sa kasaysayan noong panahon ni Lapulapu. Nakasaad sa kanta ni Ez Mil na ang bayaning si Lapulapu ang siyang pinugutan ng ulo sa nangyaring labanan sa Mactan noong 1521 (Sy). Kabaliktaran nito gayunman ang nakasaad sa mga historikal na teksbuk kung saan si Lapulapu at ang kaniyang mga mandirigma ang kinilalang nagtagumpay sa nangyaring sagupaan laban kina Ferdinand Magellan. Hindi man naipaliwanag nang eksakto sa mga talaang historikal kung paano pinatay si Magellan, malinaw na ang tagumpay sa labanan ay nasa panig ng hukbo ni Lapulapu. Dahil dito ay kaagad na umani ng napakaraming negatibong kritisismo ang kanta ni Ez Mil sapagkat binaluktot nito ang kasaysayan ng Pilipinas gamit ang mga kontrobersiyal na linyang “pinugutan si Lapu sa Mactan.”

“Let us not compromise history,” ang naging tugon ng Pambansang Komisyong Pangkasaysayan ng Pilipinas (CNN Philippines) sa nasabing isyu. Bilang karagdagan, kabilang din sa mga nagpakita ng pagkadismaya sa nasabing kanta ay ang Mayor ng Lapu-Lapu City na si Mayor Junard “Ahong” Chan kung saan kaniyang ipinahayag kay Ez Mil ang kagustuhan niyang baguhin ang lirika ng kanta at isulat itong muli na naaayon sa tamang kasaysayan. Dagdag dito, kasabay ng pagtawag ng alkalde na gawing persona non-grata ang mang-aawit sa siyudad ay hiniling din ni niya na humingi ito ng paumanhin sa maling paglalarawan sa bayani. Aniya, bilang isang ama ng lungsod ay lubos siyang nasaktan sa pangungutyang nangyari at kung hindi itinuturing ng mang-aawit na bayani si Lapulapu ay hindi na lamang sana niya isinulat ang awiting iyon (Dumaul). Gayunpaman kahit na humingi na ng paumanhin si Ez Mil para sa lirika ay hindi rin naman niya binigyang-pansin ang pahayag ng madla na itama ang bersiyon ng kaniyang kanta. Sa isang kumperensiya sa media ng Wish USA, sinabi ni Mil na hindi niya babaguhin ang mga linya sapagkat masisira ang integridad na mayroon siya nang kaniyang irekord ang awit sa estudio. Dagdag dito’y ipinahayag din ni Mil na gusto niya itong manatili sa ganoong paraan at sinasadya niya ang paglalagay ng maling impormasyon sa kanta upang mas pag-usapan ito ng mga tao.

Bilang isang musikero, totoong hindi obligado si Ez Mil na magbigay ng mga araling pangkasaysayan sa kaniyang mga tagapakinig. Ngunit sa mata ng madla, ang paggamit ng maling impormasyon at pagbaluktot sa kasaysayan upang sumikat lamang ay hindi katanggap-tanggap. Isa itong kahila-hilakbot na pangyayaring maaaring lumikha ng pagkalito sa mga Pilipino, lalo na sa mga nakababatang henerasyon. Isa lamang ang kanta ni Ez Mil sa napakaraming akda na naglalaman ng mga alingasngas tungkol sa pagkabayani ni Lapulapu.

Kontrobersiya na si Lapulapu ay Isang Bayaning Muslim

Bilang karagdagan, narito pa ang isa pang kontrobersiyal na isyung nagsasabing Tausug ang bayani na pumutok kamakailan lamang sa lungsod ng Lapu-Lapu. Tulad ng nabanggit sa pahayag ni Tomas Igot na nagsasabing apo ng isang “Sri Mohammed” si

Lapulapu (Ouano-Savellon 206), umiiral din ang paniniwala na siya'y isang Muslim na bayani. Sa isang programang nagmamarka ng ika-500 anibersaryo ng makasaysayang sagupaan sa pagitan ng mga katutubo na pinangunahan ni Lapulapu at mga kampong Español na pinangunahan naman ng Portuguese na si Ferdinand Magellan, binanggit ni Senador Bong Go ang isang teorya na ang mandirigma ay hindi mula sa isla ng Mactan, bagkus ay bahagi ng isang kaharian na mula sa Mindanao. Dagdag ni Go, ang teoryang ito ay nagmula sa isang “dalubhasa” na si Abraham Idjirani¹, bagamat kaagad itong pinuna ng propesor na si Jobers Bersales mula sa University of San Carlos sapagkat ayon sa kaniya ay hindi historyador si Idjirani, ngunit isang “spokesperson” ng Sultanato ng Sulu (Macasero). Ayon kay Go:

Batay sa isang bers[i]yon ng kasaysayan na pag-aaral ng dalubhasang si Abraham Idjirani, ang dating East King of Sulu na siyang nagbabantay sa 707 islands sa buong Pilipinas ay nag-utos kay Lapulapu na magmasid kung bakit may mga dayuhan na dumaong sa ilang isla natin, kasama na ang Mactan. Mula sa Sulu, nagsama ng maraming mandirigma ang Tausug na si Lapulapu sakay ng bangka, sinalubong sila ng mga tauhan ni Ferdinand Magellan at naganap ang Battle of Mactan, kung saan namatay si Magellan, at itinanghal na bayani si Lapulapu dahil sa pagtatanggol niya sa isla ng Pilipinas. Kabahagi ang mga taga-Mindanao sa tagumpay. (*Philippine Star*)

Sa kabilang banda, ipinagtanggol naman ng aktor na si Robin Padilla ang nasabing senador, sapagkat ayon sa kaniya ay maaari tayong magkaroon ng magkakaibang pananaw tungkol sa pinagmulan ng bayani sapagkat wala namang nakasaksi ng totoong nangyari sa nakaraan at limitado lamang ang mga dokumentong tungkol kay Lapulapu.

Giit ni Padilla sa kaniyang video na ipinost sa kaniyang opisyal na Facebook page:

Iyong kasaysayan na sinulat naman ng Sultanate of Sulu nasunog na iyon. Pero sa kanila namang narrative na si Lapulapu ... noong malaman ng Datu Lapulapu, ng Sultanate of Sulu, na may lumanding na foreigner doon ... Aba inutusan nila si Datu Lapulapu na sumakay pa ng balanghay na mag-travel papunta ng Visayas. At doon hinarap niya si Magellan. Doon nagkaroon ng labanan. (sinipi mula sa Vera Files)

Isa ring umusbong na alingasngas noong 2019 ay ang paniniwalang isang dayuhang Muslim na taga Borneo ang bayaning si Lapulapu. Sa pag-uusap ng Alemang expatriate na nanirahan sa lungsod ng Lapu-Lapu sa loob ng 20 taon na si Erich Wannemacher at ng Lapu-Lapu tourism chief na si Edward Mendez, iminungkahi nila ang pagpapatayo ng isang museo ng bayani para sa paggunita ng quinentennial na anibersaryo ng labanan sa Mactan. Giit ni Wannemacher na ayon sa mga “historikal na batayan” (partikular, ayon sa epikong *Aginid*), isang dayuhang datu galing Borneo diumano si Lapulapu na dumating lamang sa isla ng Mactan. Paniniwala ni Wannemacher na dapat ay nakabatay ang

¹ Ang mga pahayag ni Senador Bong Go at ng aktor na si Robin Padilla ay nagmula sa mga datos na ibinahagi ni Abraham Idjirani (na pinangalan nila sa kanilang mga pahayag tungkol kay Lapulapu) na isang kinatawan ng ‘self-proclaimed’ *Sultanate of Sulu* sa ilalim ng isang pinaniniwalaang kaangkan ng unang Sultan ng Sulu (Sharif ul-Hashim) na si ‘Sultan’ Esmail Kiram II. Pinaniniwalaan nila na may karapatan ang kanilang kasultanan sa pag-angkin sa Sabah, na nauwi sa isang engkuwentro kasama ang militar ng Malaysia noong 2013 nang sinubukan nilang sakupin ang bayan ng Lahad Datu sa Sabah (*Northwest Asian Weekly*). Ayon sa kilalang historyador na si Ambeth Ocampo, walang katotohanan sa datos na ibinahagi ni Abraham Idjirani na isinipi ni Senador Bong Go at Robin Padilla dahil walang batayan si Idjirani bilang isang historyador.

museo sa Islamikong estilo ng arkitektura na maihahalintulad sa mga gusaling makikita sa Malaysia o sa Alhambra sa España. Giit din niya na dapat pag-aralan ang genealogy ni Lapulapu batay sa mga historikal na mga talaan sa Malaysia (ngunit hindi binanggit kung ano ang mga talang ito). Dagdag dito ay pinuna rin ni Wannemacher ang pagpapatayo ng estatwa ni Lapulapu sa harap ng Kristiyanong simbahan. Sinipi naman ni Wannemacher, bilang huli, ang epikong *Aginid* na pinaniniwalaang batayan na si Lapulapu ay isang dayuhang galing Borneo, at ang panukalang-batas ni Senator Richard Gordon (Senate Bill blg.108) na naglalarawang si Lapulapu ay isang Muslim na bayani (Seares).

Ang mga kontrobersiyal na isyung nabanggit ay ilan lamang sa napakaraming kuwentong tungkol kay Lapulapu na maaaring kaya patuloy pa ring umiiral ay dahil pilit hinahanapan ng mga Pilipino ang bayani ng imahen na lubos na magpapakilala dito. Sa madaling salita, ang mga ito ay pagtatangka lamang na bigyang liwanag ang mga misteryong pumapalibot sa katauhan ng bayani. Kung iisipin kasing mabuti ay kakaunti lamang ang mga impormasyong tungkol kay Lapulapu kaya't marami ang mga taong nagiging interesado sa bayani. Sa katunayan, sa modernong panahon ay inilalarawan siya bilang isang matapang at malakas na mandirigmang ipinagtanggol ang bansa laban kay Magellan na isang dayuhang sumubok na sakupin ang kapuluan sa nakaraan. Ngunit, limitado lamang dito ang kaalaman ng mga Pilipino at pagkatapos nito ay wala nang malinaw na impormasyon tungkol sa kaniya na siyang nagiging dahilan ng pagdami ng bilang ng mga alingasngas na ikinakabit sa kaniyang pangalan, na kung minsan ay bumabaluktot sa historikal na imahen at katangian ng bayani. Kaya't sa pagsusuring ito'y pag-aaralan kung paano nabubuo ang imahen ni Lapulapu sa kasalukuyan at kung paanong patuloy itong nagbabago sa paglipas ng panahon. Nararapat lamang na tandaan na ang papel niya bilang isang bayani ay napalilibutan pa rin ng iba't ibang pagtatalo sa larangan ng araling pangkasaysayan tulad ng mga debateng ukol sa kaniyang edad, itsura, relihiyon, at lalo na sa kaniyang imahen ng kakisigan. Nilalayan ng pagsusuring ito na bigyang tuon ang mga debate, naratibo, at ang mga historikal na datos o mga batayan sa pagbubuo ng imahen ni Lapulapu bilang isang bayani.

The Sentinel of Freedom ni Juan Sajid Imao

Ilang taon na ang nakalilipas matapos kuwestiyunin ng mga historyador ang monumento ni Lapulapu sa Rizal Park sa Maynila. Taong 2004 nang pinangunahan nina Raul del Mar at Nerissa Corazon Soon-Ruiz ang proyektong ito tungkol sa pagpapatayo ng rebulto ni Lapulapu sa Agrifina Circle sa Luneta bilang pagpupugay sa unang bayaning nagtanggol sa bansa laban sa mga mananakop noong 1521. Marami man ang sumuporta sa nasabing panukala ay marami rin ang sumalungat dito, tulad na lamang ng National Historical Institute (NHI) na pinamunuan noon ni Ambeth Ocampo. Ayon sa kanila, ang parke ay nakalaan lamang sa mga estatwa ng mga bayani ng rebolusyong Filipino, kaya't nararapat lamang na sa ibang lugar itayo ang rebulto ni Lapulapu (Eram at Ruffolo). Sa kabila ng pagtutol ng NHI ay itinayo pa rin ang rebulto noong ika-5 ng Pebrero 2004, matapos itong aprubahan ng dating pangulong Gloria Macapagal Arroyo.

Taong 2014 gayunman nang humiling si Lapu-Lapu City Mayor Paz Radaza na ilipat na lamang ang rebulto mula Maynila tungo sa Punta Engaño ng kanilang lungsod matapos

makipag-usap kay Secretary Ramon Jimenez, Jr., dating kalihim ng Kagawaran ng Turismo. Sa puntong ito, muling nabuksan ang kontrobersiyal na isyu ng rebulto. Muli, ayon kasi sa NHI, ang rebulto ay maaaring “paglapastangan” sa Rizal Park kung saan mga estatwa ng rebolusyonaryong bayani lamang ang marapat na nakatayo. Ang hakbang na paglilipat gayunman ay mariin ding tinutulan ni Raul del Mar na nagsabing makasasama at magdudulot lamang ng “pagkawala ng karangalan” sa rebulto ang paglilipat nito sa Cebu. Sa gitna ng mga katanungang ipinupunto ng mga historyador, pursigido ang dating kalihim ng Kagawaran ng Turismo na si Richard Gordon (na noon ay tumatakbo para sa Senado) na manatili ang estatwa sa kasalukuyang lugar sa Maynila upang maipakita ang kahalagahan ni Lapulapu bilang “unang pambansang bayani.” Sa kasalukuyan, makikita pa rin ang monumentong ito sa Rizal Park, 400 metro ang layo mula sa rebulto ni Rizal, na ayon kay Gordon ay sumasagisag sa 400 na taong makasaysayang distansiya sa pagitan ng dalawang bayani. Habang tinitingnan si Lapulapu bilang ang kauna-unahang Asyanong lumaban sa mga puwersang kolonyal, inilalarawan naman si Rizal bilang ang unang Asyanong naging inspirasyon sa ideang kontra-kolonyalismo. Dagdag pa ni Gordon, ang pagkakaroon ng mga estatwa nina Rizal at Lapulapu sa dating Bagumbayan, na ngayon ay Rizal Park, ay napakamakasaysayan. Aniya, ito ay isang paraan para maipakita at maipakilala ang dalawang dakilang bayani sa kasaysayan ng Pilipinas na talaga namang lumaban upang makamit sa kasalukuyan ang isang bansang malaya mula sa pang-aapi at pang-aalipin ng mga dayuhan (*Philstar*).

Kung susuriin naman ang estatwa ni Lapulapu sa Rizal Park, sinasabing nilikha ito ng iskultor na si Juan Sajid Imao, anak ng unang Muslim na pambansang alagad ng sining na si Abdulmari Imao.² Ayon sa eskultor, siya ay nilapitan ng dating kalihim na si Richard Gordon upang hingin ang kaniyang tulong sa pagtatatag ng estatwa ni Lapulapu sa Luneta. Sa tulong ng propesor na si Augusto de Viana, sila ay nagsaliksik sa mga posibleng hitsura ng nasabing bayani batay sa Boxer Codex at sa mga manuskrito ni Pigafetta. Bilang tugon naman sa mga kontrobersiya, iginiit ni Imao na hindi naman talaga para lamang sa mga bayaning martir ang kabuoan ng Luneta. Sa katunayan, makikita rin dito ang rebulto ni San Lorenzo Ruiz, na siyang nagbigay buhay sa pagpapalaganap ng pananampalatayang Kristiyano sa bansa, na kung tutuosin ay isa sa mga pangunahing layunin ng mga Español. Dagdag pa ni Imao, wala naman talagang pangunahing planong sinusunod ang Luneta para sa pagpapatayo ng mga rebulto at hindi naman dapat ipinagbabawal ang pagtatag ng mga estatwa rito, lalo na kung ito ay pinakomisyon lamang ng mga kagawarang nagbabalangkas sa pagkakaayos ng Luneta.

Ipinahayag din ni Imao na sa una ay wala naman talagang oposisyon o pagtutol ang naganap sa pagitan ng mga historyador ng NHI tungkol sa pagpapatayo ng estatwa sa parke. Dagdag niya ay wala rin namang naganap na alitan sa unang pulong kasama ang mga ito. Ngunit sa pagsapit ng eleksiyon ng 2004, ginamit ang pagpapatayo ng estatwa bilang pambuwelo ng ibang mga kandidato sa kanilang kampanya (hindi na namahagi ng pangalan o nagpalawig si Imao ukol dito). Ipinahayag din ni Imao na bago naitatag ang kaniyang estatwa, ang orihinal na *base* ng estatwa ay para sa Binhi ng Kalayaan ni Eduardo Castrillo, na inilipat sa ibang lugar sa loob ng Luneta. Ang nasabing base ay umani rin ng napakaraming pagbatikos sapagkat maraming nagsasabing hindi naman ito bagay sa

² Nagsagawa ng interbyu ang mga mananaliksik upang makuha ang punto de bista ng eskultor sa naganap na kontrobersiya laban sa pagkakatatag ng estatwa ng bayani sa parke. Lahat ng sipi sa kaniya sa papel na ito ay hango sa interbyu ng mga mananaliksik kay Imao.

rebutlo ni Lapulapu sapagkat mukha daw itong *tiles* na ginagamit sa palikuran. Kaniya itong binanggit, hindi lamang upang harapin ang mga alingasngas na pumapalibot sa estatwa ni Lapulapu, kundi upang sabihin na hindi na dapat binigyang pansin ng media ang mga maliliit na bagay na ito, tulad na lamang ng nasabing base na hindi naman talaga parte ng kaniyang likhang estatwa.

Bilang karagdagan, naniniwala rin si Imao na may kahalagahan naman si Lapulapu bilang isang bayani kaya't nararapat din itong bigyan ng parangal sa Luneta. Sa interbyung ito, binaggit din niya ang kaniyang paniniwala na isang simbolo ang bayani ng taong nagmamahal sa sariling bayan, kahit na hindi pa ganap ang konsepto ng pagka-“Pilipino” sa panahong iyon. Iginiit niya na dahil nilabanan ng bayani ang panghihimasok ng kolonyalistang Europeo, siya ay may naitatag na pagmamahal hindi man sa bayang Pilipinas, kundi sa kaniyang bayang Mactan kung saan noong panahong iyon ay mayroon nang umuusbong na kultura at pamumuhay. Bilang paglilinaw, ipinahayag din ni Oscar Payabyab na si Lapulapu ang napili para sa proyekto hindi lamang dahil sa kaniyang tagumpay laban kay Magellan, ngunit dahil din sa mga halagahang pinaninindigan niya sa kasaysayan. Matapos ang labanan sa Mactan, tumagal nang halos 40 taon bago muling tumapak ang España sa Pilipinas upang subukang sakupin muli ang kapuluan. Sa kabuoan, marami mang mga kontrobersiyal na isyu ang pinagdaanan ng rebutlo ni Lapulapu sa nakaraan ay makikita pa rin itong nakatayo sa Rizal Park at taas-noong gumaganap bilang isang simbolo ng kalayaan.

Pagahalintulad sa Monumento ni Lapulapu

Maliban sa rebultong matatagpuan sa Rizal Park ay makikita rin ang monumento ni LapulapusaMactan,Cebu.Itoaygawasatansoatmaytaasna20metro(65.5talampakan).Ang estatwa ay sinasabing nasa eksaktong lugar kung saan naganap ang pakikipaglaban ng bayani sa kampo ni Magellan. Ipinapakita sa rebutlo na may hawak si Lapulapu na isang espada sa isang kamay at isang panangga sa kabila kung saan pinaniniwalaan na siyang ginamit sa pakikipaglaban kay Magellan. Bilang karagdagan sa nabanggit na rebutlo, isang simbahan ang itinayo malapit dito upang magbigay karangalan sa bayani; kasabay din nito ang pagpapalit ng pangalan ng bayan mula Opon, tungong Lapu-Lapu City. Inilunsad din ng pamahalaang lokal ng lungsod ng Lapu-Lapu ang “Kadaugan sa Mactan” noong 1981 bilang paggalang sa matapang at magiting na si Lapulapu. Ayon kay Ronica Valdeavilla, ang pistang ito ay ipinagdiriwang sa loob ng mahigit isang linggo na nagsisimula sa isang sayawan sa kalye, at nagtatapos tuwing umaga ng Abril 27 sa isang pagsasadula ng nangyaring labanan sa Mactan sa pagitan ng bayani at ng mga dayuhan.

Kung paghahambingin naman ang dalawang monumento ni Lapulapu sa Cebu at sa Maynila, makikitang magkaiba ang posisyon ng kanilang mga katawan at hawak ng kris o espada. Sa monumento sa Mactan, mas dependsibo ang kaniyang postura, at/o mas malapit ang kaniyang kalasag sa katawan. Sa kabilang banda, walang namang hinahawakang kalasag si Lapulapu sa monumento niya sa Luneta. Ang dating ay parang hindi na niya kinakailangan ng kalasag, at ang kaniyang kris ay nakatayo na lamang sa pagitan ng kaniyang mga paa sa gitna ng kaniyang mga tuhod, na parang hindi na niya kinakailangan pang dumepensa sapagkat nakahanda na siya sa posibleng pag-atake ng mga Europeo.

Kung pag-uusapan naman ang nasabing monumento sa Luneta, ayon kay Juan Sajid Imao, matapos niyang gawing basehan ang mga isinulat ni Pigafetta ay naisip niyang maaaring ilarawan si Lapulapu na may mas makisig at malaking katawan, upang hindi na rin humahalintulad sa rebulto sa Cebu. Ani Imao, nagdesisyon siyang bigyan si Lapulapu ng ganitong imahen upang mas maging *heroic* ang dating nito, at hindi niya ginamit na basehan ang karaniwang taas o tangkad ng mga Pilipino upang mas maidiin ang matapang, makisig, at matatag na “pagkabayani” ni Lapulapu. Dagdag ni Imao, sa parteng ito ay ginamit niya ang napag-aralan sa kolehiyo tungkol sa iba’t ibang tropong estetiko na makikita sa larangan ng sining. Sa tropo ng bayani, kailangang magbigay ng epekto ng kakisigan ang likha upang maitatag agad ang kaniyang “pagkabayani,” at upang maisagawa ito mainam maipakita ang laki ng katawan o kalamnan, ang tayog ng postura, pati na rin ang mga ginagamit na armas. Sa katunayan, ayon sa pag-aaral ni Starn, ang impluwensiya ng Renasimiyentong Italya sa pagbuo ng makisig na imahen ng bayani ay nakabatay sa pagkakabuhay ng pigura ng lalaki bilang pangunahing halimbawa ng isang bayani, kabilang na ang kaniyang karunungan sa galawang politikal o kakayahang lumaban (67). Sa monumentong ito ni Imao, binibigyang diin ang pagkalalaki ni Lapulapu sa pamamagitan ng pagpapakita ng malaki niyang kalamnan at katawan, na siyang sasagisag sa pagiging makisig ng bayani. Ang tradisyonal na pagkakakilala sa kalalakihan bilang tagapamuno ng lipunan, o ng galawang politikal, ay mayroong epekto sa pagkakabuo sa imahen ng kakisigan.

Isa ring tropo ng imahen ng pagkabayani ay makikita sa estilo ng mga Griyego. Ayon sa pagsusuri ni Hallett sa kaniyang paglalarawan sa Grekong sining, maihihiwalay ang larawan ng katawan sa sining sa dalawang uri: ang atletikong paglalarawan at ang makisig o makabayaning paglalarawan. Sa atletikong pagsasalarawan, ang katawan ay maihahalintulad sa mga mithiin ng atletika sa sinaunang Gresya: mas bata, makisig, at kaakit-akit. Sa kabilang banda, ang paglalarawan ng katawan sa makabayaning uri sa sining ay maihahalintulad sa mga militar na nagkamit ng tagumpay sa kasaysayan ng Gresya, kung kaya’t madalas ang depiksiyon ng katawan ay may hawak na espada o kalasag (2). Sa pananaw naman ni Reid sa kaniyang pag-aaral ng atletika sa sinaunang Gresya, ang mga gawain noon sa mga atletikong kompetisyon (tulad ng Olympics) ay isa lamang mimesis sa mga mito ng kanilang mga diyos at diyosa (206). Ibig sabihin, ang atletikong katawan sa mga paglalarawan ay may kasamang paghahalintulad sa mitolohiya. Sa paglalarawan kay Lapulapu sa likha ni Imao, tumatawid ito sa parehong atletikong katawan na mas bata at makisig ang hitsura tulad sa mga paglalarawan ng katawan sa sining ng sinaunang Gresya, at sa makabayaning depiksiyon ng katawan na makikita sa paghawak ni Lapulapu ng espada. Mas ganap ito sa estatwa ni Imao kung saan sadyang ginawang mas binata si Lapulapu ng manlilikha. Masasabi na dahil sa atletikong depiksiyon ng katawan ni Lapulapu, at bilang isang mimesis ang pagiging atletiko sa mga diyos at diyosa, may sumasabit na aspektong mitolohikal sa katawan ni Lapulapu sa rebulto ni Imao, at mas naididiin ang kaniyang kabayanihan pati na rin ang kaniyang hiwaga.

Sa pag-aaral na ito iginigiit hindi lamang ang batayang pangkasarian ng pagiging makisig ng bayani, kundi pati na rin ang batayang may kinalaman, bilang huli, sa giyera. Ayon kasi sa mga nakuhang impormasyon ng Kastilang historyador na si Gonzalo Fernandez de Oviedo y Valdez (1478-1557) sa mga nakasaksi sa labanan sa Mactan, si Lapulapu ay kinilala bilang isang magaling na mandirigma at isang datung bihasa sa paggamit ng kaniyang espada (Figueroa). Dito makikita ang malaking halaga ng galawang

pandigma sa pagkakabuo ng imahen ng pinuno, at ang pagkakabuo ng imahen ng kakisigan ng nasabing bayani.

Posibleng Batayan ng mga Alingasngas at ang Historikal na Lapulapu

Ilan lamang ang mga nabanggit sa itaas sa napakaraming alingasngas na pumapalibot sa katauhan ni Lapulapu bilang isang bayani. Maaaring ang ilan sa mga kontrobersiyal na isyung ito ay ginamit lamang ng mga Pilipino upang bigyan ng mataas na pagtingin ang imahen ng ni Lapulapu. Sa kabilang banda maaari rin namang galing mismo sa mga mas nakataas ang mga kontrobersiyang ito upang gamiting instrumento ang bayani sa politika sapagkat may ginagawang ingay ang pangalan nito sa publiko dahil sa napakaraming misteryong nakatago sa pagkatao ng huli (Imao). Bilang pagpapalalim, tatalakayin sa bahaging ito ang iba't iba pang mga isyung tungkol kay Lapulapu kasama na ang mga paniniwalang historikal sa kaniyang imahen, base sa mga sari-saring kwento at mga oral na tradisyong umiiral sa kasalukuyan. Dito hihimayin ang mga naitalang alingasngas sa papel at kung saan ito posibleng nanggaling.

Ang Epikong Aginid

Noong 1952, inilabas ang librong *Aginid, Bayok sa Atong Tawarik* (Aginid, Mga Tula sa ating Kasaysayan) na naglalahad ng mga salin ng isang epikong itinala ni Jovito Abellana. Ang Aginid ay naglalaman ng mga kuwento tungkol sa mga ninuno ng Sugbo (Cebu), partikular na ng datung si Sri Lumay ng Sumatra, isa sa mga unang namalagi sa isla ng Sugbo. Sa epikong ito, inilalahad ang henealohiya ng mga unang datu sa Sugbo. Sa mga huling bahagi ng epiko inilalahad ang kasaysayan ni Lapulapu na kilala bilang “Lapulapu Dimantag” (Valeros). Sa partikular:

At this time, Lapulapu Dimantag arrived from Borneo and asked Humabon for a place to settle. Being an orang laut (man of the sea), Humabon offered the Opong island but Lapulapu was later convinced to settle in Mandawili (now Mandaue) and make the land productive as it was impossible to cultivate food crops in Opong because of its rocky terrain. Under Lapulapu's leadership, trading in Parian further flourished because of the goods which he brought from the land and sea in northern Cebu. It did not take long though that his relationship with Humabon turned hostile. Lapulapu eventually became a mangatang (pirate) who ordered his men to loot ships that pass by Opong island. This had lowered the trading transactions in Parian, thus creating tension between Humabon and Lapulapu. Opong island thus earned the ill-reputed name mangatang which later evolved into the word Mactan. (Valeros)

Sa paglabas nito sa mga lokal na pamantasan noong dekada 1980 (Bersales), umusbong ang kuwento ng Aginid at ang paniniwalang sa Borneo nagmula ang bayaning si Lapulapu. Sa Aginid, sinasabing dumating si Lapulapu sa Mactan at humingi ng matitirahan sa pook ng Cebu (Sugbo ang tawag sa Aginid) ngunit ipinag-utos ni Humabon na tumira ang bayani sa isla ng Opong dahil siya ay isang *orang laut* o taong taga-dagat. Mas gusto gayunman ni Lapulapu na tumira sa isla ng Mandawili (Mandaue ngayon) dahil mas madaling magsaka sa isla na ito, na siyang naging dahilan ng alitan sa pagitan ng dalawang panig. Dagdag dito

nakalahad din sa Aginid ang pagkapanalo ng bayani laban sa grupo ni Magellan sa labanan sa Mactan (Valeros).

Ang epiko na ito ay isa rin sa mga ginamit na batayan ni Wannemacher sa kaniyang paniniwalang Islamikong pinagmulan ni Lapulapu. Kung babalikan ang alingasngas tungkol sa bayani, maaaring sabihin na kung galing nga sa Borneo si Lapulapu ay maaaring Muslim nga ito sapagkat ayon sa mga sinaunang tala ay laganap na ang relihiyong Islam sa Borneo noong ika-15–16 siglo (Harrison 19). Ayon sa pag-aaral ni Hughes-Hallett, malaki ang impluwensya ng Imperyong Brunei noong panahong ito sa lalawigan ng Borneo, Sulu, at maaari ring sa Maynila,³ sa ilalim ni Sultan Bolkiah, ang panglimang sultan ng Brunei (27).⁴ Si Sultan Bolkiah ay ang sultan ng Brunei sa unang bahagi ng ika-16 siglo (27–28). Kung paniniwalaan ang alingasngas na Tausug si Lapulapu, maaaring may kinalaman ito sa paniniwala na siya ay nagmula sa Borneo. Kung babalikan ang sanggunian ni Senador Bong Go at ni Robin Padilla na si Abraham Idjirani, makikitang ang huli mismo ay isa sa mga tagapagsalita ni Jamalul Kiram III—nagpakilalang Sultan ng Sulu—na ngayon ay nag-uusad ng paniniwalang ang Borneo ay bahagi ng Kasultanan ng Sulu (Rusli & Mazlan).

Dito makikita kung paano umuusad ang epikong Aginid bilang isang tradisyonal at oral na teksto sa paglalahad ng angkan ni Lapulapu, na kabilang diumano sa mga angkan na mula sa Borneo. Dito rin makikita kung paano nagiging basehan ang epiko sa mga paniniwala na Muslim si Lapulapu, gaya na lang ng pananaw ni Wannemacher. Maaari ring sabihin na ang epiko na ito ay may kakayahang maitulak ang alingasngas na Tausug na bayani si Lapulapu, kung ipagpapalagay na kabilang sa Sulu ang Borneo. Kung babalikan muli ang dahilan sa pagbibigay ni Humabon ng isla ng Opong kay Lapulapu bilang matitirahan dahil siya’y isang taong taga-dagat, hindi ito maiiwasang mai-ugnay sa etimolohiya ng “Tausug” na ang ibig sabihin ay “mga tao ng alon/dagat” sa nasabing wika.

Bilang tugon naman sa alingasngas na nagsasabing Tausug si Lapulapu, iginiit ni Bersales na kung totoo ngang Tausug ang bayani ay maaaring pinaslang na ni Lapulapu ang kampo ni Magellan sa sandali pa lang ng pagdaong ng kanilang barko sa isla, at wala na sana ang mga historikal na talaan ni Pigafetta sa kasalukuyan, sapagkat mayroon sanang nakahanda roong 20 kanyon at lantaka upang salubungin sila Magellan. Dagdag ni Bersales, walang makikitang katibayan sa mga historikal na artikulo na nagsasabing mula sa ibang lugar ang katutubong pinuno. Bilang patunay, nabanggit ni Pigafetta sa kaniyang kronika na isa sa mga pinakamahalagang pinuno sa Mactan si Lapulapu. Ito ay maaaring isang indikasyon na doon nga nakatira at/o taal ang huli. Bilang karagdagan, binanggit din ni Juan Sajid Imao sa isang panayam na maaaring kaya may mga ganitong kontrobersiya tungkol kay Lapulapu ay dahil gusto nila itong iugnay sa mga maharlika ng mga Tausug. Kilala kasi noon sa mga karatig bansa ang Sulu kaya’t maaaring gusto nila itong ikabit sa pagkatao ni Lapulapu upang mas maging kamangha-mangha ang “background” ng bayani. Isa pa, kung pagbabatayan ang lengguwahe ng mga Bisaya, ang Tausug ay relatibong hawig dito kung ikukumpara sa ibang wika ng mga taga-Samar, Maguindanao, at/o ng mga Maranao. Dagdag dito, bagamat napakalayo ng isla ng Sulu, hawig na hawig pa rin ang lengguwahe nito sa mga taga-Bisaya kaya’t maaaring isa ito

3 Bagamat pinagtatalunan pa rin ng nakararami kung umabot nga ba talaga ang impluwensiya ng Brunei sa Maynila noong mga panahong ito.

4 Ayon din sa aral ni Hughes-Hallett, mamumukhaan ang malaking impluwensya at kapangyarihan ni Sultan Bolkiah sa mga sulat at talata ni Antonio Pigafetta sa kanilang pagbisita sa Brunei (28–30). Ibig sabihin, si Pigafetta mismo ang isa sa mga pangunahing nakasaksi sa mga pangyayari sa Brunei sa panahon ng labanan ng Mactan.

sa mga dahilan ng mga espekulasyon. Gayunman, nananatili pa rin itong espekulasyon sapagkat gaya ng nabanggit ni Bersales, walang malinaw na artikulo ang naglalaman ng impormasyong Tausug nga si Lapu-Lapu (Imao).

Sa kabilang banda, ang alingasngas naman na Muslim si Lapulapu ay wala ring malinaw na batayang historikal. Bilang panimula, tinawag na *Islas de los Pintados* ni Pigafetta ang lalawigang pumapalibot sa Mactan at Cebu sapagkat nakita niyang ang mga katutubong nakatira rito ay mayroong napakaraming tattoo sa katawan (Figueroa). Kung gayon, maaaring mahinuha na kabilang rin si Lapulapu sa mga katutubong “pintado.” Ayon kay Fatima Niazi, itinuturing na *haram* (ipinagbabawal) ang tattoo sa Islam. Wala mang tiyak na talatang Islamiko ang nagbabalangkas ng puntong ito, maraming mga tao ang naniniwala na ang *wudu* (paglilinis ng kaluluwa) ay hindi maaaring makumpleto kung mayroong tattoo ang isang tao sa kaniyang katawan. Samakatuwid, hindi maaaring manalangin ang indibidwal na ito. Dagdag pa ni Rasheed, hindi rin tinatanggap ang panalangin ng isang Muslim kung ang kaniyang katawan ay namantsahan na ng dugo. At kung babalikan ang tradisyonal na paggawa ng tattoo, sinasabing ang tintang ginagamit ay hinahaluhan ng dugo upang hindi matanggal ang disenyo ng tattoo sa balat (Larsson 243). Dagdag pa rito, bago dumating ang Islam sa Mindanao ay may sariling kultura na ang mga tao sa isla ng Cebu. Ayon pa kay Xiao Chua, isang propesor at historyador, may mga ebidensiyang kumakain din ng baboy si Lapulapu noong panahon na iyon, na siya namang mahigpit na ipinagbabawal sa *Quran*, ang banal na aklat ng Muslim, sapagkat ayon dito ay marumi ang karne ng baboy. Samakatuwid, kung totoong Muslim si Lapulapu ay wala dapat itong tattoo at hindi kumakain ng baboy. Maliban dito ay hindi rin dapat siya nakipagsandugan kay Humabon, at/o sumasamba sa mga anito gaya ng nakasaad na sa mga saliksik (*Philstar*). Kung ating isasaalang-alang ang mga batayang ito ay masasabing hindi nga Muslim si Lapulapu sapagkat ipinagbabawal ang mga bagay na ito sa nasabing relihiyon.

Sa kabilang banda, kung pag-uusapan naman ang epikong Aginid, mababalikan ang pinaniniwalaang angkan ni Lapulapu (Gerona 446) na nagmula diumano sa Borneo (Valeros). Ang Aginid ay naglalaman ng kuwento nina Humabon at Lapulapu, at naglalatag ng mga impormasyon kung kailan nagsimula ang ugnayan sa pagitan ng dalawa at kung kailan ito nauwi sa alitan. Sa pagsusuri ukol sa pinagmulan ng Aginid, gayunman, iginiit ni Ouano-Savellon na maaaring bagong imbensiyan ang kalahati ng epiko tungkol sa labanan sa Mactan (201), at maaaring isa rin itong imbensiyan ng unang nagsalin na si Jovito Abellana. Sa huling parte kasi ng Aginid ay nabanggit ang pangalan ng mga galyon na nagsasakay sa grupo ni Magellan, at pinagdudahan ito ni Ouano-Savellon. Aniya, papaano malalaman ng mga katutubong Pilipino ang ngalan ng mga barko? Bilang karagdagan, nakita rin ni Ouano-Savellon ang di-pangkaraniwang paglalahad sa katauhan ni Humabon sa epiko na Aginid. Ayon sa epiko, si Humabon ay nabanggit bilang isang datu na may mataas na karangalan, ngunit sa ibang parte ng epiko ay inilalahad niya ang kaniyang mga kahinaan, partikular na ang kaniyang pagiging mapapaniwalain sa mga sinasabi ng mga Europeo na pinaniniwalaang dahilan kaya siya naging Kristiyano. Hindi ito karaniwan sa konsepto ng “bagani” o mandirigma sa kultura ng mga Bisaya bago dumating ang mga Español, dahil malaki ang hinahawakang halaga nito sa pagiging mandirigma ng isang indibidwal, na dapat ay matalino, at kayang mamuno sa bayan (205). Kaya’t masasabi na tiyak na mayroong mga imbensiyan o interbensiyan sa Aginid na nakadaragdag ng bias tungo sa imahen ni Lapulapu (203).

Sa paggamit naman ng wika, iginiiit ni Ouano-Savello na may mga di-historikal na paggamit ng mga salita sa epiko ng Aginid. Halimbawa na lang nito ay ang paggamit ng Tagalog sa ibang mga salita (tulad ng “puno” at “punglo”). Karamihan gayunman ng mga salitang ginamit sa Aginid ay mahahanap din sa mga isinulat ni Pigafetta (207). Dagdag dito, isa ring pinagdudahan ni Ouano-Savellano ay ang pamagat ng epiko na maaaring imbensiyon lang din ni Abellana (dahil posible na wala ring orihinal na pamagat ang epiko), sapagkat sa isang sulat ni Abellana ay binanggit ang Aginid sa ibang pamagat. Nakapagtataka rin ang pagbanggit ni Abellana sa mga lumang pangalan ng mga lugar sa Mactan na kaniyang binanggit sa Aginid, dahil halos wala na sa pampublikong kaalaman ang mga pangalan na ito (208).

Sa kabilang banda, mayroon pa ring paniniwala si Ouano-Savellano na ang Aginid ay maaaring isang tunay na epiko na inilahad ng mga sinaunang Cebuano sa Mactan, ngunit maraming nahalong imbensiyon na lamang hindi lang dahil sa daloy ng panahon kundi dahil na rin sa mga maaaring interbensiyon ng mga manunulat gaya ni Abellana. Giit naman ni Gerona na ang Aginid ay isang apokriplikong sulatin lamang ng kasaysayan ni Lapulapu (446); mitolohikal ang batayan na ito, kaya’t hindi masasabi na mayroong makukuhang aktuwal na historikal na paglalarawan kay Lapulapu mula sa Aginid.

Ang Kuwento ni Mangal

Sa oral na tradisyon at sa panitikan, naipapakita rin ang pagkakabuo ng imahen ni Lapulapu bilang isang makisig na pinuno, lalo na sa mga umiiral na tradisyong pasalita na hinahangaan siya bilang isang bayani, partikular na, bilang isang mahiwagang bayani.

Sa mga oral na tradisyong pinag-aralan ni Mojares, iba-iba ang mga bersiyon ng mga pangyayari sa labanan sa Mactan. Sa kuwento ng “Mangal,” ang pagkapanalo ni Lapulapu sa nasabing labanan ay isang tadhana. Nakasaad sa kwentong ito na gumawa ng *alho* o *pestle* si Lapulapu at ito’y inihagis niya sa puno ng buko kung saan ito ituturing na simbolo ng magandang kapalaran kung ito’y tatama sa nasabing puno. Sinasabing ang dahilan kung bakit ito ginawa ni Lapulapu ay dahil sa pangitain ng dating datu ng Mactan na si Mangal, ama ni Lapulapu, bago ito mamatay sa sakit (61). Dito makikita ang tradisyonal na naratibo na lahat ng pangyayari sa isang bayani ay isang tadhana, at ang lahat ay inilatag na ng isang nakatataas na espiritu. Ganap ito sa mga epikong mito, at makikita sa sipi sa ibaba:

The legend then goes on to the arrival of the Spaniards at Cebu and the historic battle of Lapulapu with Magellan. Before the invasion, Mangal, while not yet completely petrified, had foreseen the event and warned his son. He instructed Lapulapu to go to the woods and select a strong sapling of the Biyanti tree, cut it to pestle length and after turning around three times, to thrust it with all his might against the trunk of a coconut tree. In this way, Lapulapu would be able to divine the outcome of the impending battle. Should the alho (pestle) pierce the tree, the omen would be good, but if it failed to do so, then the enemy would triumph and they should flee for their lives. (Gloria 201)

Bilang karagdagan, sa ibang bersiyon ng “Mangal,” si Lapulapu mismo ang pumatay kay Magellan gamit ang parehong alho ni Lapulapu na siyang ginamit din sa puno ng

buko (61). Mayroon din namang bersiyon na pinaniniwalaang mas lalong napahina ang kampo ni Magellan dahil sa mga tubig-hayop na pumapalibot sa kanila. Sa pangalawang bersiyon na naipahayag, makikita natin ang banal na interbensiyon (sa pamamagitan ng mga hayop) na mahahalata sa mga tradisyonal na mito, lalo na sa mga mito tungkol sa kabayanihan. May pagtatapo kung gayon ang kahiwagaan at/o kabanalan sa kuwentong ito ni Mangal sa matatandaang paglalarawan ni Imao kay Lapulapu bilang matipuno at makisig, na salamin muli ng atletisismo at dibinidad sa Grekong halagahan.

Sa mga bersiyon na pinagpasapasahan tungkol sa mito ni Lapulapu, hindi maitatangi ang mahiwagang mga aspekto na pumapalibot sa katauhan at kabayanihan ni Lapulapu. Sa partikular:

All these chieftains acknowledged with awe the physical prowess of Lapulapu and all believed that he possessed supernatural powers. Lapulapu owned an anting-anting (talisman) given to him by his father, Datu Mangal, who in his time had been the unquestioned champion of the Maktan chieftains. The anting-anting endowed its holder with supernatural powers certain to make him victorious in any contest of strength. It was one of the ironic twists of fate that Mangal fell victim to the power of his own talisman.⁵ (Gloria 201)

Ayon naman sa pagsusuri ni Mojares, maaaring naghalo-halo na ang iba't ibang kuwento tungkol kay Lapulapu bunga ng mga oral na tradisyong nagbago sa paglipas ng panahon, bukod sa mitolohikal na katangian ng mga kuwentong ito (62). Ang pinakalumang pisikal na rekord ng mga tradisyong ibinahagi ng “Mangal” ay nasa taong 1914. Hindi rin masasabi na totoong tao si Datu Mangal dahil sa kakulangan ng mga talaan ng mga residente ng Mactan bago ang taong 1719. Maaaring sabihin na mas nakabatay sa oral na tradisyon ang pagtatago ng mga tala ukol sa mga residente ng Mactan, bago pa dumating ang pagtatala ng Simbahan (62-63).

Sinasabi rin ni Mojares na hindi naman balewala ang mga oral na tradisyon na ito sa paggamit sa araling pangkasaysayan. Tiyak na mayroong katotohanang nasa likod ng mga oral na tradisyong ito na humalo lamang sa mga bagong imbensiyon sa daloy ng panahon (64). Giit ni Mojares, gayunman, na may katotohanan pa rin sa paglalarawan sa kabayanihan ni Lapulapu, at kaya siya ginagawan ng iba't ibang alingasngas at kuwento ay upang mapanatili pa rin ang mga alaala tungkol sa kaniya (65). Hindi maitatangi na ang mga kuwentong ito ang maaaring naging dahilan ng pagkakabuo sa isang makisig na imahen ni Lapulapu bilang isang bayani, dahil sentro ang kaniyang mahiwagang kabayanihan sa mga mitong ito, lalo na sa haba at daloy ng panahon.

Paglalarawan kay Lapulapu ni Danilo Gerona

Mula sa paglalarawan sa sining at eskultura, palaging nagkakaroon ng isang kaisipang imahen ni Lapulapu na kadalasan ay isang binatang maskulado na siyang pumatay sa Portuguese na mananakop na si Magellan. Sa katunayan, isa ito sa mga kontrobersiyang pinagtalunan din ng mga historyador sa nakaraan sapagkat karaniwan kasing ipinakikita ng mga rebulto ni Lapulapu ang matikas na katawan ng bayani, gayong ayon sa mga historikal na talaan ay nasa 70 taong gulang na ito nang maganap ang labanan sa Mactan (Umali). Marami ring pananaliksik ang nagsasabi na hindi totoong namatay si Magellan

⁵ Ayon sa bersiyon ng kuwento ni Mojares, ito ang dahilan kung bakit nagkasakit si Datu Mangal (61).

sa kamay ni Lapulapu kundi sa isa sa mga mandirigma ng bayani, sapagkat kung ating isasaalang-alang ang nasabing edad ng Datu ay maaari ngang hindi na siya sumama sa naging labanan at pinanood na lamang sa malayong distansiya ang mga pangyayari. Ngunit gaya ng nabanggit na ni Juan Sajid Imao, maaaring kaya ganito ang hitsura ng mga monumento ay dahil binibigyan ng eksaherasyon ang mga pisikal na katangian ng bayani upang mas maging magiting ang kaniyang dating.

Bilang tugon sa isyu, isinaad ng historyador na si Danilo Gerona na ang nasabing bayani ay nasa 70 taong gulang na nang mangyari ang labanan sa Mactan habang nasa mga edad 40 naman si Magellan, taliwas sa popular at batang imahen ng bayani. Pinagsama-sama ng historyador ang kuwento ng labanan mula sa iba't ibang mapagkukunang orihinal na manuskrito ng España at Portugal, kasama na ang mga ulat ni Gaspar Correa, na siyang nagkaroon ng pagkakataong makausap ang mga nakaligtas na Europeo sa labanan ng Mactan at sa ekspedisyong ni Magellan. Batay sa mga manuskrito na nahanap ni Gerona, inilarawan si Lapulapu bilang isang *viejo*, na isang salitang ginagamit ng mga Español upang ilarawan ang isang taong edad 60 na pataas (296). Ayon kay Gerona, dahil matanda na si Lapulapu noong panahon na iyon ay imposibleng pangunahan niya ang naganap na labanan sa Mactan. Dagdag pa niya, hindi gaanong kakisig at kasigla si Lapulapu sa totoong buhay. Sa katunayan inilarawan siya bilang isang katutubong hindi gaanong matangkad, at hirap nang maglakad. Ayon pa sa mga natuklasan ni Gerona sa mga pangunahing sanggunian ng mga nakasaksi sa naganap na labanan sa Mactan,⁶ maaaring hindi talaga si Lapulapu ang pumatay kay Magellan kundi ang mga katutubong pumaligid sa kanila sa naganap na labanan sapagkat wala namang nabanggit na pinatay ng bayani ang dayuhang mananakop (Ortuoste).

Bilang karagdagan, ipinakita rin sa ilang historikal na talaan na kinilala ni Lapulapu ang awtoridad ng España, at sumang-ayon din siya minsan na bigyang pugay ang mga kolonisador. Ilang araw bago ang matinding labanan sa Mactan, sinabi ni Lapulapu kay Magellan na handa siyang magpasakop sa Hari ng España ngunit hindi kay Humabon. Nangyari lamang ang labanan ng dalawang pangkat dahil nakialam si Magellan sa alitan sa pagitan nina Humabon at Lapulapu (*Philstar*). Ayon pa kay Gines Mafra, ang dalawang datu ay may mas malalim na relasyon sa isa't isa sapagkat sila ay magbayaw, at asawa ni Humabon ang kapatid na babae ni Lapulapu. Hindi naging malinaw ang ugat ng nasabing hidwaan sa pagitan ng dalawang datu, ngunit maaaring pinag-aagawan nila ang kapangyarihang mamuno sa isla. Bilang pagpapatuloy, ayon sa ilang historyador, tinanggap ni Humabon ang Kristiyanismo sapagkat ayon kay Magellan ay magkakaroon siya ng koneksiyon sa España, at mabibigyan siya ng kapangyarihang pamunuan ang isla sa oras na masakop na nila ito. Dahil nga nagkaroon na ng kasunduan ang dalawa, nakasaad sa ilang saliksik na humingi ng tulong si Humabon kay Magellan upang mapatalsik sa puwesto si Lapulapu, na siyang pinakamakapangyarihan sa lugar. Ang pag-endoso ni Magellan kay Humabon ay nagdulot ng labis na kagalakan sa kaniyang mga kakampi, ngunit maring tinanggihan ni Lapulapu at ng kaniyang mga tagasunod. Malayo sa tugon na inaasahan ni Magellan, dalawa lamang ang sumunod sa kaniyang atas, at ito ay sina Sula at Humabon. Ang natitirang mga pinuno ay pinawalang-bisa ang alok ni Magellan (Limpag). Si Lapulapu, na kabilang sa mga tumanggap ng tanggapan si Humabon bilang kanilang panginoon, ay hindi lamang nagpahayag nang may pagkutya ngunit mariin din

⁶ Batay halimbawa sa mga liham ni Prayle Moriz na hiniram ang ulat ni Juan Sebastian del Cano, ang nabegador sa ekspedisyong ni Magellan.

niyang idineklara, ayon sa salaysay ng paring Augustinian na si Fray Aganduru Moriz, na “siya ang Panginoon ng islang iyon at siya lamang ang may karapatang mamuno sa lugar.”

Nang tumanggi si Lapulapu sa pamumuno ni Humabon at sa pag-endorso ni Magellan, sinalakay ng grupo ni Magellan ang baryo ng pinuno at sinunog ang kanilang mga tirahan. Dagdag ni Gerona (4), natalo ang kampo ng mga Kastila sapagkat minaliit nila ang mga armas ng katutubo at tinanggihan ang alok ni Humabon na magpadala ng daan-daang mga katutubong mandirigma upang mapalakas ang mga puwersang Español, na may mas mahusay na sandata. Limampung miyembro ng puwersa ng España ang umalis sa kanilang mas malaking barko at gumamit ng isang mas maliit na bangka upang ilunsad ang pag-atake sa Mactan. Nakipaglaban ang mga Español sa mahigit 1,500 mandirigma na ipinadala ni Lapulapu upang labanan ang mga dayuhan. Ayon pa kay Gerona, ang pinuno ng ekspedisyon ng España na si Ferdinand Magellan ay pinatay gamit ang isang sibat na gawa sa kawayan. Dagdag niya, 18 miyembro ng puwersang Español ang nakabalik sa España, habang ang siyam na nakaligtas ay binigyan ng kanlungan ni Humabon. Sa pagkamatay ni Magellan, hiniling ng nagwaging si Lapulapu na patayin ni Humabon ang mga nakaligtas ngunit tinanggihan ito ng Datu at ipinagbili na lamang ang mga ito bilang alipin sa mga Tsino.

Bilang karagdagan, maaaring mahinuha na talagang may edad na si Lapulapu noong naganap ang labanan sapagkat kakaunti lamang ang mga impormasyong tungkol sa kaniya. Sa katunayan, isang beses lamang nabanggit ang pangalan ng datu sa salaysay ni Pigafetta na siyang may pinakadetalyadong impormasyon sa naganap na paglalakbay ng mga Kastila. Maaaring habang nakikipaglaban ang mga mandirigma ni Lapulapu ay idinidirekta ng pinuno ang mga mamamayan sa mas ligtas na lokasyon, kung kaya’t halos lahat ng mga historikal na manuskrito ay nagbibigay lamang sa kaniya ng maikling detalye at paglalarawan. Sa katunayan, nailarawan lang siya bilang ang pinakamakapangyarihang pinuno ng Mactan at hindi na siya muling nabanggit pa sa ibang bahagi ng naratibo. Maliban sa nabanggit ni Pigafetta bago ang pag-atake ni Magellan, nawala na sa kasaysayan si Lapulapu, at ang anumang mga sanggunian sa kaniya ay pulos haka-haka na lamang, o kaya ay nagmula sa mga alamat at/o tradisyong oral. Dagdag dito, maaari kasing sa naganap na pagbalik ng mga Español upang sakupin muli ang bansa ay pinili na ng mga katutubong ibaon na lamang sa limot ang naganap na labanan sa Mactan sapagkat natatakot silang mapagmalupitan ng mga dayuhan dahil alam ng mga ito na isang katutubo rin ang pumatay kay Magellan (Limpag).

Sa kabilang dako, ang pagbuo ng modernong pananaw sa kakisigan ni Lapulapu ay maaaring nagmula rin sa kaniyang pangalan na maaaring nanggaling sa *laposlapos* o isang butas na lumulusot sa kahit na anong kalatagan. Maaari ring nanggaling ang kaniyang imahen ng kakisigan sa mga kuwento ng kaniyang kagalangan sa pakikidigma noong siya ay bata pa, na sa paglipas ng panahon ay naipasa sa iba’t ibang henerasyon gamit ang oral na tradisyon (Gerona 295-296). Sa pagsusuri rin ni Gerona makikita ang agwat ng popular na imahen ni Lapulapu—ang kaniyang pagkabata, kakisigan, pati na rin ang laki ng katawan na makikita sa likhang estatwa halimbawa ni Juan Sajid Imao—sa historikal na Lapulapu na hango sa mga pangunahing sanggunian o sa mga kuwento ng mga nakasaksi sa mga pangyayari sa Mactan. Bilang pagpapalalim, kung pag-uusapan ang imahen ni Lapulapu bilang historikal at popular na pagkakatha, makikitang pareho lamang ang naging paglalarawan sa kaniya bilang isang matapang, magiting, at isang pinunong may paninindigan. Ang pinagkaiba lamang ng dalawa ay naging eksaherado

ang pagsasalarawan sa kaniyang popular na imahen. Sa katunayan, kung titingnan ang totoong naging labanan sa Mactan ay hindi ito naging madugo kagaya ng nabuong imahen sa ating isipan, at maaaring hindi rin nga nagharap ang dalawang pinuno ng kampong sina Lapulapu at Magellan. Sa aktuwal kasi ay isang maliit na labanan lamang ang naganap at kakaunti lamang ang bilang ng mga nasawi: walong mandirigma sa kampo ni Magellan kabilang siya, at apat na katutubong mula sa grupo ni Lapulapu (Gerona).

Sa ginawang pagsusuri sa imaheng ito ni Lapulapu, naipakita ang pagkakaiba ng historikal na imahen niya sa mga itinutulak na kuwento at paniniwala tungkol sa kaniyang kabayanihan. Habang ang kuwento ng pinapaksang bayani ay popular na sa bansang Pilipinas, marami pa rin talagang mga naiwang tanong tungkol sa kaniyang pagkatao at kung ano ba talaga ang totoong nangyari sa labanan sa Mactan. Bagamat ang karamihan sa ating nalalaman kay Lapulapu ay nagmula sa mga salaysay na isinulat ni Antonio Pigafetta, sinabi ng Cebuanong historyador na si Emelio Pascual na malamang ay hindi pa nakikita ng harapan ng Italyanong manlalakbay si Lapulapu na datu ng isla. Dagdag niya, maaaring nang maganap ang bantog na labanan sa pagitan ng mga tauhan ni Magellan at ni Lapulapu ay nanatili lamang si Pigafetta sa barko ng España na 200-300 metro ang layo mula sa aksiyon, kaya't hindi rin ganoon malinaw ang nilalaman ng mga naratibo ng kronista. Sa huli, ang katauhan ni Lapulapu bilang isang bayani ay mananatili pa ring misteryo sa lahat dahil sa lubhang limitadong impormasyon tungkol sa nasabing bayani. Nararapat lamang kung gayon na siyasatin kung ano ang mga epekto ng ganitong kakulangan sa mga talakayan ukol sa kasaysayan, lalo na at ginugunita ang ika-500 anibersaryo ng labanan sa Mactan.

Pagdalamat sa mga Alingasngas ng Bayaning si Lapulapu

Sa salaysay na isinulat ni Nick Joaquin, kaniyang ipinagpalagay na kung mabubuhay muli ang bayaning si Lapulapu ay magugulat ito sa bayang matutunghayan sapagkat hindi lamang ito binubuo ng iba't ibang barangay ngunit itinuturing din na iisang bayang nasa ilalim ng pangalang “Pilipinas” (51). Ayon kay Joaquin, ang rason kung bakit lumaban si Lapulapu sa mga dumating na Kastila ay dahil sa kagustuhan niyang manatiling malaya ang bayan ng Mactan sa impluwensiya ng ekonomiya ng ibang lalawigan (54). Dagdag niya, maaaring wala pa sa pananaw ng bayani ang alitan ng Silangan at Kanluran, ng kolonyalismo ng Europa, at ang natatanging nanghihimasok lamang sa kanilang lalawigan ay ang iba't ibang mga bayang malapit sa kanila. Ang “nasyon” o *nacion* bilang konsepto ay mabubuo lamang sa panahon ng kolonisasyon ng mga Español (Salazar 136).

Sa salaysay ni Joaquin, binanggit niya na si Lapulapu ang unang lumaban sa kolonisasyon, si Humabon ang unang nakatanggap o kumatawan dito sa pamamagitan ng pagiging Kristiyano, at ang dalawang indibidwal diumano ang siyang naging “unang mga Pilipino” (56). Ang imahen ni Humabon bilang bagong Kristiyano ay imahen ng pagtanggap sa mga imposisyon, tulad ng relihiyon at ng kultura, ng mga kolonisador, na siyang kabaligtaran naman ng imahen ni Lapulapu na bumalikwas sa mga imposisyong nabanggit. Si Lapulapu at Humabon kung gayon bilang mukha ng mga “unang... Pilipino” ay mukha ng parehong pagtanggap at pagbalikwas sa pananakop.

7 Sa pananaw ng dalubhasa sa Araling Pilipino na si Zeus Salazar, ang konsepto ng nasyon ay nabuo ayon sa mga pananaw ng mga propagandistang hiwalay sa katutubong pagkakaunawa ng kabihasan. Sa ibang salita, ang nasyon ay ang kahulugan ng Kapilipinuhan, ayon sa ipinangalan ni Salazar, ng mga ‘akulturadong elitista.’

Bagamat hindi si Lapulapu ang pumatay kay Magellan, siya ay naging simbolo pa rin ng pagtunggali sa kasagsagan ng kolonyalismo. Hindi rin naman masasabi na walang ginawa si Lapulapu sa labanan sa Mactan kahit na hindi mahahanapan ng batayan ang mga kuwento ng aktuwal na pakikidigma ng bayani. Sa maraming antas ay nagiging malikhaing simbolo na rin si Lapulapu ng paglaban para sa kalayaan, bukod pa sa kaniyang aktuwal na historikal na katauhan.

Hindi lamang gumaganap na simbolo ang bayani ng anti-kolonyal na saloobin ng mga Pilipino sa kanilang karanasan ng kasaysayan ng kolonisasyon, kundi pati na rin simbolo ng pagbubuo ng isang naratibong batay sa kalinangang Bayan⁸ (Salazar 136). Sa mga historikal na rebisyon, alingasngas at mito na umiikot tungkol kay Lapulapu, isa lamang ang tinutulak nito: ang pagbuo ng konsepto ng “Pilipino,” na maaaring gamitin kahit na wala pang konsepto ng pagka-Pilipino sa panahon ni Lapulapu. Sa mga alingasngas na nagsasabing si Lapulapu ang unang Pilipino (tulad ng inilalahad ni Nick Joaquin), hindi maitatangi na ang mga tradisyong pasalita, sining, kanta at iba pang media, ay nagtutulak ng pagkakabuo ng isang simbolo na yumayakap sa kamalayan ng bawat Pilipino, anuman ang kaniyang komunidad na pinagmumulan. Sa dahilan na ito, si Lapulapu ay masasabing simbolo ng pagkakabuo ng kalinangang bayan, ang kalinangang hubad sa mga impluwensiya at imposisyon ng kolonisasyon. Maaaring ito ang dahilang kung kaya’t madalas ay nakabatay sa tradisyonal na pagkukuwento ng mga katutubong Pilipino ang medium ng pagbabahagi ng naratibo ng mga bayani, tulad ng mito, epiko, o tradisyong pasalita/pasalindila.

Mainam din balikan ang mga pinagmumulan ng mga historikal na tala tulad ng mga historyador na si Gerona: mga talatang isinulat ng mga Europeong bahagi ng ekspedisyon ni Magellan. Kung titingnan ang mga talata ng mga Español na naging saksi sa mga pangyayari noong sila ay dumating sa bansa, may kasama itong mga ideolohikal na pagkiling. Sa mga anotasyon ni Jose Rizal sa mga tala ni Antonio de Morga halimbawa tungkol sa luto ng mga indio noong siya ay Tenyente Heneral ng Pilipinas noong ika-16 siglo, pinuna ni Rizal ang isinulat ni Morga na masarap para sa mga indio ang panis na pagkain. Sinabi ni Rizal na hindi lamang sanay ang mga Español sa pagkain ng mga indio at/o hindi nila alam na ang pagkain pala akalang “panis” ay pagkaing fermented upang mapanatiling sariwa (Ocampo 184). Dahil sa ibang paniniwala ni Morga sa preparasyon ng pagkain na naaayon sa estilo lamang ng kaniyang bayang kinabibilangan, hindi niya naunawaan ang paraan ng pagburo sa pagkain ng mga katutubong Pilipino. Dito, makikita halimbawa si Morga na gumagamit ng *pansilang pananaw* sa pag-unawa sa kultura at kasaysayan ng mga Pilipino. Kung gayon, maaaring sabihin na ang pagkalat ng mga alingasngas tungkol sa kabayanihan ni Lapulapu ay pagtatama sa mga talatang ibinahagi ng mga Español o mga talatang isinulat ng mga nasa labas ng kamalayan ng Bayan. Hindi maitatangi na mas nagkakaroon ng saysay sa *pantayong pananaw* ang mga alingasngas na mahahanap sa tradisyong pasalita na galing mismo sa loob ng bayan, o ng kamalayang katutubo. Kung susundin ang panukala ni Zeus Salazar na dapat mas umaangkla ang pag-aaral ng kasaysayang Filipino sa ganitong lente ng pantayong pananaw, mas magkakaroon ng bigat ang mga alingasngas na ito. Mas tampok ang pagkalat ng mga alingasngas na ito hindi lamang bilang ingay, kung hindi bilang diskurso.

8 Ayon kay Salazar, ang kalinangang Bayan, kasalungat sa ‘nacion,’ ay nabuo ayon sa proseso ng pagkakabuo ng isang ‘Bayang Pilipino’ salungat sa pananaw ng Kapilipinuhan ng mga Propagandista at lalo na sa pananaw ng mga Español sa mga katutubong Pilipino (141).

Bilang karagdagan, makikita rin dito kung gaano kalakas ang simbolo ni Lapulapu sa alingasngas tungkol sa kaniyang pagiging Tausug. Sa pahayag ni Senador Bong Go, kaniyang nabanggit na kabahagi ng tagumpay ng bayani ang mga taga-Mindanao (Philippine Star). Maaaring kaya niya ito nasabi ay dahil madalas na ibinubukod ang Mindanao sa pagbuo ng mga simbolong ginagamit bilang representasyon ng buong Pilipinas. Sa dokumentaryong *Biyaheng EDSA* ni Howie Severino, nagsagawa siya ng panayam sa isang kinatawan ng National Youth Commission na si Nur Jaypha Bacaraman, isang Muslim na babae. Giit ni Bacaraman tungkol sa pagtayo ng EDSA Shrine bilang pagpupugay sa EDSA Revolution ng 1986: “All walks of people from all walks of life regardless of religion... naipon sila dito (sa EDSA) lahat eh... This shrine is for all the Filipinos. Saan na kami sa one ngayon?” (Severino 21:13). Sa kasalukuyan, maaaring sabihin na halos nakalilimutan na ang pagiging bahagi ng mga Pilipinong Muslim sa diskurso ng Bayan. Sa halos lahat ng larangan ng lipunang Filipino tulad ng politika, kultura at ekonomiya, halos nabubukod ang mga Moro sa pakikibahagi rito, lalo na sa pag-iral ng diskriminasyon, islamophobia, o mga maling turo at esteryotipo tungkol sa mga Pilipinong Muslim (Madale 492-494). Kung gayon, maaaring isang dahilan sa paglaganap ng mga paniniwala na Tausug o Muslim si Lapulapu ay dahil sa ganap na kahalagahan niya bilang simbolo at representasyon ng mga pangkat etnikong maaaring binubukod sa binuong nasyong Pilipinas.

Paglalagom

Una, tinalakay ng mga mananaliksik ang mga kasalukuyang balita tungkol sa mga kontrobersiyang umiikot tungkol kay Lapulapu, kabilang na ang mga pahayag nina Ez Mil, Bong Go at Robin Padilla, alinsabay sa iba pang alingasngas na ikinakabit sa imahen ng bayani. Pangalawa, isinalaysay ang imahen ni Lapulapu bilang isang makisig na bayani sa eskultura ni Juan Sajid Imao, ang *The Sentinel of Freedom*. Sinipat ng papel na ito kung papaanong ang larawan ng kakisigan ni Lapulapu sa nasabing estatwa, sa mga mito, epiko at kuwento, partikular na ang Aginid at kuwento ni Datu Mangal, ay nagtutulak sa pangkabuoan ng isang halos mahiwagang larawan ni Lapulapu. Sinuri rin ang mga kuwento na ito at ipinagtambis sa mga historikal na batayan nina Ouano-Savellon, Gerona, at Mojares, pati na rin sa iba pang sipi ng ibang historyador. Tinalakay din na ang mga kuwentong ito—kabilang na ang paniniwalang itsura, pagkabata, at kakisigan, na nangingibabaw sa popular na imahinasyon—ay walang kongkretong batayan sa kasaysayan.

Sa ating paglalagom, tinalakay sa *Pantayong Pananaw* ni Zeus Salazar at sa sanaysay ni Nick Joaquin ang tungkol sa pagiging simbolo ni Lapulapu ng kalinangang bayan, ng anti-kolonyal na damdamin, at ng pagkakabuo ng kalinangang bayan. Dito, dinalumat ng papel na ito na makatutulong ang pantayong pananaw sa pag-unawa sa lumalaganap na alingasngas tungkol kay Lapulapu, at sa mga historikal na rebisyon na dulot nito.

Sa kasalukuyan, ang karakter o katauhan ni Lapulapu ay lumampas na sa historikal at/o akademikong naratibo, at ito’y bumubuo na ng malakas na simbolo sa kamalayang bayan ng mga Pilipino. Hindi ito basta-bastang mawawala o maitatama, ngunit giit din ng papel na ito na dapat ay hindi rin ibukod ang mga alingasngas sa mga historikal na talata. Ang hamon ngayon sa mga historyador ay kung papaano nila ibabahagi ang mga historikal na panayam tungkol kay Lapulapu sa harap ng lumalaganap na pagpapahalaga sa kaniya

sa kaisipan ng mga Pilipino. Mainam ding pag-isipan, bilang huli, kung papaano at bakit nagiging mahalagang simbolo ang mga tulad ni Lapulapu sa paglipas ng panahon.

Mga Sanggunian

- ABS-CBN News. "Historian: Lapulapu Was Not Tausug." *ABS-CBN News*, 30 Abril 2021, news.abs-cbn.com/spotlight/04/30/21/historian-lapulapu-was-not-tausug.
- Bersales, Jobers. "Lapulapu, the Bornean Baloney, and the Vacuum of History." *INQUIRER.net*, Cebu Daily News Inquirer, 18 Nobyembre 2019, inquirer.net/270807/lapulapu-the-bornean-baloney-and-the-vacuum-of-history.
- Chua, Xiao. "Pantayong Pananaw." *IT'S XIAOTIME!*, 2012, www.xiaochua.net/tag/pantayong-pananaw/.
- Dumaul, Mario. "Ez Mil Reiterates Apology for Historical Error in Lyrics of 'Panalo' but Will Still Not Alter Lines of Viral Hit." *ABS-CBN News*, 9 Pebrero 2021, www.news.abs-cbn.com/entertainment/02/09/21ezmilreiterates-apology-for-historical-error-in-lyrics-of-panalo-but-will-still-not-alter-lines-of-viral-hit.
- Escandor, Juan. "Lapu-Lapu as National Hero? Not so Fast." *INQUIRER.net*, 11 Hunyo 2016, www.newsinfo.inquirer.net/790091/lapu-lapu-as-national-hero-not-so-fast.
- Figuerola, Antonio. "FAST BACKWARD: Debunking Lapu-Lapu's Macho Image." *Edge Davao*, 30 Marso 2019, www.edgedavao.net/advantage-points/2019/03/31/fast-backward-debunking-lapu-lapu-macho-image/.
- Gerona, Danilo M. *Ferdinand Magellan, the Armada De Maluco and the European Discovery of the Philippines: A Study Based on Primary Sources.*, 2016.
- Gerona, Danilo. "Battle of Mactan." *Sulu Garden Foundation*, 2021, pp. 4–6.
- Gerona, Danilo. "History from the Archives Episode 7: The Historical Lapulapu." *YouTube*, 21 Pebrero 2021, www.youtube.com/watch?v=T_phcBR1mE.
- Gloria, Heidi K. "THE LEGEND OF LAPULAPU: AN INTERPRETATION." *Philippine Quarterly of Culture and Society*, vol. 1, no. 3, 1973, pp. 200–208. JSTOR, www.jstor.org/stable/29791079. Binuksan 3 Hunyo 2021.
- GMA News Online. "The First Hero: Images from the 'I-Witness' Docu about Lapu-Lapu." *GMA News Online*, 1 Enero 2021, www.gmanetwork.com/news/publicaffairs/iwitness/262082/the-first-hero-images-from-the-i-witness-docu-about-lapu-lapu/story.
- Hallett, Christopher H. *The Roman heroic portrait*. Diss. U of California, Berkeley, 1993.
- Harrison, Tom. "The Advent of Islam to West and North Borneo (An Attempted Reconstruction of Some Possible Sequences)." *Journal of the Malaysian Branch of the Royal Asiatic Society*, vol. 45, no. 1 (221), 1972, pp. 10–20. JSTOR, www.jstor.org/stable/41492384. Binuksan 1 Hunyo 2021.

- Hughes-Hallett, H. R. "A SKETCH OF THE HISTORY OF BRUNEL." *Journal of the Malayan Branch of the Royal Asiatic Society*, vol. 18, no. 2 (137), 1940, pp. 23–42. JSTOR, www.jstor.org/stable/41559952. Binuksan 2 June 2021.
- Imao, Juan Sajid. Personal na panayam. 19 Mayo 2021.
- Joaquin, Nick. "LAPU-LAPU AND HUMABON: THE FILIPINO AS TWINS." *Philippine Quarterly of Culture and Society*, vol. 7, no. 1/2, 1979, pp. 51–58. JSTOR, www.jstor.org/stable/29791622. Binuksan 19 Mayo 2021.
- "Lapu-Lapu Stirs Row at Luneta." *Philstar.com*, www.philstar.com/healines/2004/02/08/238076/lapu-lapu-stirs-row-luneta.
- Larsson, Goran. "Islam and tattooing." *RELIGION AND THE BODY*, 237.
- Lato-Ruffolo, et al. "Rizal Park's 40-Ft Statue Called Lapu-Lapu." *INQUIRER.net*, 12 Marso 2018, cebudailynews.inquirer.net/166753/rizal-parks-40-ft-statue-called-lapu-lapu.
- Limpag, Max, at Bim Santos. "Historians, Scholars Debunk Sen. Go's Claim That Lapulapu Was a Tausug." *!Fe*, *The Philippine Star*, 2021, philstarlife.com/news-and-views/822269-12312-lapulapu-bong-go-tausug-mactan.
- Limpag, Max. "Lapulapu Was Ready to Submit to Spain, but Local Politics Got in the Way." *!Fe*, *The Philippine Star*, 2021, philstarlife.com/geeky/976097-battle-of-mactan-magellan-lapulapu.
- Llemit, Kathleen. "Battle of Mactan 500th Anniversary: Historian Shares 10 Facts." *Philstar.com*, *Philstar.com*, 27 Abril 2021, www.philstar.com/lifestyle/arts-and-culture/2021/04/26/2093944/battle-mactan-500th-anniversary-historian-shares-10-facts.
- Macasero, Ryan. "FALSE: Lapulapu Was from Mindanao." *Rappler*, 1 Mayo 2021, www.rappler.com/newsbreak/fact-check/lapulapu-not-from-mindanao.
- Mendez, Christina. "Lapu-Lapu: Symbol of Pinoy Pride." *Philstar.com*, 2006, www.philstar.com/other-sections/news-feature/2006/01/17/317037/lapu-lapu-symbol-pinoy-pride.
- Mojares, Resil B. "LAPULAPU IN FOLK TRADITION." *Philippine Quarterly of Culture and Society*, vol. 7, no. 1/2, 1979, pp. 59–68. JSTOR, www.jstor.org/stable/29791623. Binuksan 19 Mayo 2021.
- Niazi, Fatima Shaheen. "Forbidden in Islam, Getting My First Tattoo in the U.S. Meant Freedom: Opinion." *Florida Today*, 23 Hulyo 2018, www.floridatoday.com/story/opinion/2018/07/23/forbidden-islam-first-tattoo-means-freedom/818740002.
- Northwest Asian Weekly. "Head of Filipino Sultanate That Invaded Malaysian State Dies." *Northwest Asian Weekly*, 28 Setyembre 2015, nwasianweekly.com/2015/09/head-of-filipino-sultanate-that-invaded-malaysian-state-dies/.
- NQC2021. "DANILO GERONA: Magellan and the Battle of Mactan." *YouTube*, 21 Marso 2020, www.youtube.com/watch?v=5YNO763eANQ.
- Ocampo, Ambeth R. "An Eyewitness Account of the Battle of Mactan." *INQUIRER.net*, 30 Abril 2021, opinion.inquirer.net/139786/an-eyewitness-account-of-the-battle-of-mactan.

- Ortuoste, Jenny. "Lapu-Lapu: The Man behind the Myth." *Manila Standard*, 2019, manilastandard.net/opinion/columns/pop-goes-the-world-by-jenny-ortuoste/284937/lapu-lapu-the-man-behind-the-myth.html.
- Uano-Savellon, Romola. "Aginid Bayok Sa Atong Tawarik': Archaic Cebuano and Historicity in a Folk Narrative." *Philippine Quarterly of Culture and Society*, vol. 42, no. 3/4, 2014, pp. 189–220. JSTOR, www.jstor.org/stable/44512020. Binuksan 19 Mayo 2021.
- Punzalan, Jamaine. "Duterte Claims 'Lapulapu Is Tausug.'" *ABS-CBN News*, 11 Mayo 2021, news.abs-cbn.com/news/05/11/21/duterte-lapu-lapu-tausug.
- Reid, Heather L. "Performing Virtue: Athletic Mimēsis in Platonic Education." *Politics and Performance in Western Greece: Essays on the Hellenic Heritage of Sicily and Southern Italy*, pinatnugutan ni Heather L. Reid et al., vol. 2, Parnassos P – Fonte Aretusa, Iowa, 2017, pp. 260–272. JSTOR, www.jstor.org/stable/j.ctvbj7grj.19. Binuksan 4 June 2021.
- Rusli, Mohd Hazmi, at Muhamad Azim Mazlan. "CO13043: Sultan of Sulu's Sabah Claim: A Case of 'Long-Lost' Sovereignty?" *S. Rajaratnam School of International Studies*, 12 Marso 2013, www.rsis.edu.sg/rsis-publication/rsis/1933-sultan-of-sulus-sabah-claim/#.YLrov6gzZPZ.
- Salazar, Zeus A., at Ramon Guillermo. "The 'Pantayo' Perspective as a Discourse Towards 'Kabisanman.'" *Southeast Asian Journal of Social Science*, vol. 28, no. 1, 2000, pp. 123–152. JSTOR, www.jstor.org/stable/24493002. Binuksan 19 Mayo 2021.
- Schmidt-Nowara, Christopher. "Spain in the Philippines: Archive and Authority circa 1898." *In the Conquest of History: Spanish Colonialism and National Histories in the Nineteenth Century*. U of Pittsburgh P, 2006, pp. 161-166.
- Seares, Pachico A. "Seares: Lapulapu Monument, Museum: Was the 'Hero' a Muslim Foreigner?" *Sunstar*, 11 Nobyembre 2019, www.sunstar.com.ph/article/1831422/Cebu/Opinion/Seares-Lapulapu-monument-museum-was-the-hero-a-Muslim-foreigner.
- Severo, Jan Milo. "'Outraged' Mayor Wants Rapper Ez Mil Banned for 'Disrespecting' Lapu-Lapu." *Philstar.com*, 8 Pebrero 2021, www.philstar.com/entertainment/music/2021/02/08/2076226/outraged-mayor-wants-rapper-ez-mil-banned-disrespecting-lapu-lapu.
- Staff, CNN Philippines. "'Let Us Not Compromise History': Nat'l Historical Commission Reacts to Rapper EZ Mil's Song." *CNN*, www.cnnphilippines.com/entertainment/2021/2/10/NHCPEZ-Mil-Panalo-song-Lapu-Lapu.html.
- Starn, Randolph. "Reinventing Heroes in Renaissance Italy." *The Journal of Interdisciplinary History*, vol. 17, no. 1, 1986, pp. 67–84. JSTOR, www.jstor.org/stable/204125. Binuksan 19 Mayo 2021.
- "Statue of the Sentinel of Freedom - Monuments and Memoria." En.google, amp.en.google-info.org/50705014/1/statue-the-sentinel-of-freedom.html.

- Sy, Stan. "Ez Mil and 'Panalo (Trap Cariñosa)': Why the Rapper's Controversial Pinoy Pride Anthem Has Gone Viral." *NME*, 9 Pebrero 2021, www.nme.com/en_asia/features/ez-mil-panalo-trap-carinosa-why-rappers-controversial-pinoy-pride-anthem-viral-2875722.
- Umali, Justin. "Was Lapu-Lapu Really That Heroic?" *Esquiremag.ph*, Esquire Philippines, 1 Enero 1970, www.esquiremagph/long-reads/features/was-lapu-lapu-really-that-heroic.
- Valdeavilla, Ronica. "The Story of Lapu-Lapu: The Legendary Filipino Hero." *Culture Trip*, The Culture Trip, 14 Setyembre 2018, theculturetrip.com/asia/philippines/articles/the-story-of-lapu-lapu-the-legendary-philipino-hero.
- Valeros, Maria Eleanor E. "The Aginid." *Philstar.com*, www.philstar.com/cebu-lifestyle/2009/09/13/504558/aginid.
- "VERA FILES FACT CHECK: Defending Sen. Bong Go, Actor Robin Padilla Insists on Unproven Claim on Lapulapu's Ethnicity." Vera Files, 10 Mayo 2021, verafiles.org/articles/vera-files-fact-check-defending-sen-bong-go-actor-robin-padi.